

УДК 2

**PRZESŁANKA UPADKU SAMARII W PERSPEKTYWIE NAUCZANIA
PROROKÓW Z VIII WIEKU PRZED CHRYSYTEM**

Kietliński Krzysztof,

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego (Warszawa, Polska)

Zrozumienie czasów VIII w. przed Chr. należy umieścić w świetle wcześniejszych wydarzeń historycznych, które zaznaczyły swe odbicie materialno-duchowe na obrazie

omawianego okresu. Ten obraz sytuacji obu państw należy zestawić z nieco innym, przedstawionym przez proroków, którzy dostrzegali niepokojące rysy w rzeczywistości Izraela i Judy. Historia przyznała słuszność dalekowzroczności proroków. Niedocenianie grożącej katastrofy, zapowiadanej przez nich, stało się powodem wymazania z historii narodu izraelskiego, jednego z bardziej zdemoralizowanych spośród bratnich państw.

Zrozumienie czasów VIII w. przed Chr. należy umieścić w świetle wcześniejszych wydarzeń historycznych, które zaznaczyły swe odbicie na obrazie omawianego okresu.

W swoich początkach historycznych Izrael opierał się na związkach plemiennych, gdzie nie było różnic klasowych, a wszelkie należności regulowało przymierze. Izraelici byli świadomi wzajemnych powiązań: wyznawali religię jednego Boga, świętowali w tym samym sanktuarium, mieli jedno prawo. Osiedlając się, zajęli się uprawą roli i zaczęli nabywać ziemię na własność. W narodzie zachowywano zasadę równości w posiadaniu dóbr materialnych, gdyż standard życia Izraelitów był prawie na jednakowym poziomie[1].

Powstanie instytucji monarchii wytworzyło nowe struktury w wyniku czego społeczeństwo, w miarę jednorodne, podzieliło się na ludzi biednych i bogatych[2]. Nierówności społecznej towarzyszył kryzys religijny. Powstanie monarchii spowodowało, że zobowiązania społeczne przeszły na państwo, zaczęły zanikać zależności plemienne, w tym solidaryzm, a prawo i przymierze traktowano bez należytego zrozumienia[3].

W VIII w. przed Chr. te negatywne tendencje się pogłębiły, wskutek czego zmieniła się istotnie struktura społeczna Izraela. Prawdopodobnie nie bez wpływu było współistnienie w jednym państwie Izraelitów z Kananejczykami, dla których obojętne było religijne prawo przymierza. Jednocześnie wzrastająca liczba ludności oraz rozkwit działalności handlowej przyczynił się do wyłonienia warstwy bogaczy, a z czasem do powstania przepaści między bogatymi i biednymi. Izrael zatracił model przodków, a nie wypracował jeszcze nowego[4].

Po śmierci króla Salomona (922 r. przed Chr.) monarchia rozpadła się na dwa niezależne państwa: królestwo izraelskie ze stolicą w Sychem, następnie w Tirsie, a na koniec ok. 870 r. przed Chr. w Samarii oraz królestwo judzkie, ze stolicą w Jeruzolimie. Przyczyną owego rozłamu należy szukać w polityce Salomona, jak też w późniejszych niezręcznych posunięciach jego syna Roboama wobec niezadowolonych plemion północnych (por. 1 Kri 12, 1-19)[5].

Królestwo judzkie miało jednolitą strukturę ludności oraz ciągłość dynastyczną; zaś izraelskie, choć większe i bogatsze, zamieszkane było również przez Kananejczyków. Z tego powodu bardziej było narażone na obce wpływy, nie miało też tradycji dynastycznej. Oba królestwa istniały obok siebie, aż do upadku państwa północnego (721 r. przed Chr.). Rozpad monarchii Salomonowej, a także wyżej wymienione czynniki, rzutowały na zupełnie odmienne późniejsze ich dzieje[6].

W I połowie VIII w. przed Chr. za panowania Jeroboama II w Izraelu i Ozjasza w Judzie nastąpiło odrodzenie obu państw. Terytorium Izraela i Judy prawie pokrywały się z imperium z czasów Salomonowych. Nie istniało żadne sąsiednie potężne państwo, które byłoby dla nich realnym zagrożeniem. Ówczesna sytuacja sprzyjała rozwojowi dobrobytu, jakiego nie doświadczyli Izraelici od czasów króla Salomona. Oba kraje rozwijały się rolniczo i gospodarczo, kwitły różne rodzaje przemysłu, budowano wspaniałe budowle i prowadzono ożywioną wymianę handlową. Podejmowano wiele przedsięwzięć gospodarczych, powiększał się eksport i import. W VIII w. przed Chr. Izrael i Juda nieomal podwoiły liczbę ludności, a wiele miast „przekroczyło” swoje mury [7]. Czasy pomyślności i zamożności pozwalały patrzeć z wielkim optymizmem na przyszłe wypełnienie się obietnic Bożych[8].

Ten obraz sytuacji obu państw należy zestawić z nieco innym, przedstawionym przez proroków, którzy dostrzegali niepokojące rysy w rzeczywistości Izraela i Judy. Działający w VIII w. przed Chr. prorocy: Amos, Ozeasz, Izajasz i Micheasz przedstawili pełne sprzeczności społeczeństwa Izraela i Judy. Na zewnątrz będące w rozwoju, wewnątrz toczone były chorobą pod względem społecznym, moralnym i religijnym – w większym stopniu

państwo północne niż południowe. Łamanie praw przymierza, nierówności społeczne, synkretyzm religijny i zagrożenie ze strony wyrastającego kolosa asyryjskiego – to tylko część problemów, na które duży nacisk położyli w swym orędziu prorocy i z którymi rzeczywiście przyszło się wkrótce zmierzyć w Izraelu i w Judzie [9].

Historia przyznała słusność dalekowzroczności proroków. Niedocenianie grożącej katastrofy, zapowiadanej przez nich, stało się powodem wymazania z historii narodu izraelskiego, jednego z bardziej zdemoralizowanych spośród bratnich państw. Izrael jako samodzielne państwo przetrwał tylko dwieście lat. „Upadł pod naporem Asyrii w 721 roku. Tysiące jego mieszkańców uprowadzono do górnej Mezopotamii i Medii, gdzie ostatecznie zniknęli ze sceny dziejowej” [10]. Dopełniają ten obraz dokumenty asyryjskie oraz Księgi Królewska i Kronik.

Literatura

1. Wykopaliska z Tirsy z X w. przed Chr. odsłoniły budynki mieszkalne mające identyczne rozmiary i takie samo wyposażenie. Por. R. de Vaux, *Les Institutions de l'Ancien Testament*, vol. 1: *Le nomadisme et ses survivances-Institutions familiales-Institutions civiles*, Paris 1958, s. 114; I. Jaruzelska, „Ziemia na własność” a „ziemia przebywania”. Z badań nad stosunkami własności w Starym Testamencie, *PzST* 5 (1984) c. 109-118; G. Witaszek, *Biblijne podstawy własności prywatnej*, w: G. Witaszek (red.), *Życie społeczne w Biblii*, Warszawa 1997, c. 23-41.

2. Początek monarchii izraelskiej datuje się ok. 1030 r. przed Chr. od wyznaczenia i namaszczenia przez Samuela na króla Saula (1 Sm 9, 1-10, 16), a także stopniowego zaakceptowania jego władzy przez poszczególne plemiona. Por. H. Ordon, *Powstanie królestwa i jego administracja*, w: *Życie społeczne w Biblii*, s. 113n.

3. Obywatele zaczęto obciążać zobowiązaniami na rzecz utrzymania państwa i jego urzędników podatkami, daninami, dziesięcinami czy pracami przymusowymi. Por. H. E. von Waldow, *Social Responsibility and Social Structure of Early Israel*, *CBQ* 32 (1970) c. 197; W. Rakocy, *Finanse i prace publiczne*, w: *Życie społeczne w Biblii*, s. 125-131.

4. Niektórzy Izraelici już w okresie sędziów ziemię dziedziczyli, a zamożniejsi kupowali od Kananejczyków (2 Sm 24, 19-25). Te sposoby nabywania własności przyczyniły się do powstawania nierówności społecznych, które z kolei rodziły konflikty w narodzie. Por. W. Dietrich, *Israel und Kanaan. Vom Ringen zweier Gesellschafts-systeme* SBS 94 (1979) c. 9-31; A. Alt, *The Formation of the Israelite State in Palestine*, w: *Essays on the Old Testament History and Religion*, Oxford 1996, c. 180; J. Warzecha, *Dawny Izrael*, Warszawa 1995, c. 144-149.

5. Plemiona północne gotowe były uznać Roboama za króla, ale niezadowolone z podatków i przymusowych robót nałożonych przez Salomona, oczekiwały od Roboama ich zmniejszenia. Roboam zarządził jednak zwiększenie podatków i posłał z interwencją zniechęconego zarządcę robót Adoniramą, którego zabito, a sam Roboam musiał uciekać. W konsekwencji takiego postępowania króla 10 pokoleń północnych zbuntowało się, i ustanowiło władzę Jeroboama. Innym powodem podziału państwa była dawna rywalizacja o wpływy plemion północnych i Judy. Roboam powiedział: „Mały mój palec grubszy jest od lędźwi ojca mego! Jeżeli on chłostał was różgami, ja was będę smagał skorponiami”, H. Graetz, *Historia Żydów*, tłum. St. Szenhak, Warszawa 1929, c. 97; Por. też T. Brzegowy, *Jeroboam I – fundator Królestwa Izraela*, *STV* 33 (1995) nr 1, c. 25-27; M. Peter, *Dzieje Izraela*, Poznań 1996, c. 63; J. Jelito, *Historia czasów Starego Testamentu*, w: S. Łach (red.), *PST*, Poznań 1961, c. 217n.

6. Por. H. Witczyk, *Narodzin i dzieje państwa w dawnym Izraelu*, w: *Życie społeczne w Biblii*, c. 103-105.

7. Por. P. M. McNutt, *Reconstructing the Society of Ancient Israel*, London 1999, c. 148-151. Od czasów panowania Dawida i Salomona rozpoczął się nowy rozdział w zakładaniu miast. Odnośnie do wzrostu liczby ludności wiadomo, że król izraelski Menachem dał tysiąc talentów srebra Asyryjczykowi Tiglat Pileserowi II by utrzymać się przy władzy. Menachem zebrał te pieniądze od Izraelitów, po pięćdziesiąt sykków od głowy. Na podstawie obliczeń, że talent to trzy tysiące szekli, wiadomo, że szacunkowa liczba mieszkańców Judy i Izraela wynosiła łącznie ok. ponad milion obywateli (2 Kri 15, 19n.). Por. V. Fritz, *Archeologia biblijna*, tłum. H. Stachowska, Warszawa 1995, c. 10; O. A. R. Sikora, *Demografia Starożytnego Izraela*, w: *Życie społeczne w Biblii*, s. 153n.

8. Por. K. Kenyon, *Royal Cities of the Old Testament*, London 1971, c. 1-62; Y. Aharoni, *The Land of the Bible*, Philadelphia 1979, c. 286-379; tenże, *The Archaeology of the Land of Israel*, London 1982, c. 153-279; G. Ricciotti, *Dzieje Izraela*, tłum. Z. Rzeszutek, Warszawa 1956, c. 349.

9. Por. W. J. Doorly, *Prophet of Justice. Understanding the Book of Amos*, New York-Mahwah 1989, c. 32; A. Alt, *Micha 2, 1-5. Gâs Anadasmós in Juda*, w: *Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel*, t. 3, München 1959, c. 373-481.

10. H. Witczyk, *Narodziny i dzieje państwa*, c. 103. Obecnie jest podważana historyczna wiarygodność powyższej tezy, gdyż biblijne syntezy, deuteronomiczna i kronikarska, zostały zredagowane w czasie i po wygnaniu babilońskim. Pisane, gdy Żydzi byli reprezentowani jedynie w Judzie, bo państwo północne już od wielu lat nie istniało, naznaczone były także niechęcią do Samarii, którą niejako obciążano winą za tragiczny koniec. Por. H. H. Rowley, *The Samaritan Schism in Legend and History*, w: *Israel's Prophetic Heritage. Festschrift für J. Muilenburg*, New York – London 1962, c. 208-222; por. również rozdział *L'Origine de la province de Samarie: Ce que la Bible en dit (2 Rois 17), 1: J.-D. Macchi, Les Samaritaines: Histoire d'une legende, Israël et la province de Samarie, Le Monde de la Bible 30, Geneve 1994, c. 47-72. Cyt. za: W. Chrostowski, Asyryjska diaspora Izraelitów – wyzwania i perspektywy badawcze, CT 70 (2000) nr 1, c. 9.*